

גליון מיוחד בנושא

שבת חזון

דרכי העבודה וביאור המנהגים

להזשב מִזְחֶשְׁבֶּה לַעֲשֵׂה

דברי אגדה
הלכה למעשה

מעובד מדרך כתביו של הנאמן
רבי דוד גולדשטוף שליט"א

שבת חזון

להם משה 'איכה' אשא לבדי טרחכם
משאכם וריבכם'.

'איכה'

בביאור הדברים נראה על פי מה
שאמר הקב"ה לאדם הראשון אחר
החטא (בראשית ג ט) 'איכה', ואיתא על
זה במדרש (ב"ר יט ט) 'מה אדם הראשון
הכנסתיו לתוך גן עדן וציוותיו ועבר על
ציווי, ודנתי אותו בשילוחין ובגירושין,
וקוננתי עליו 'איכה', שנאמר 'וַיִּקְרָא ה'
אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה', 'איכה'
כתיב, אף בניו, הכנסתים לארץ ישראל,
וציוותים, ועברו על הציווי, דנתי אותם
בשילוחין ובגירושין, וקוננתי עליהם
'איכה', שנאמר 'איכה יִשְׁבֶּה'.

והוסיפו בזה בזוהר הקדוש (ח"א כט).
'ויאמר לו 'איכה', הכא רמיז ליה דעתיד
לחרבא בי מקדשא, ולמבכי בה 'איכה',
הדא הוא דכתיב 'איכה ישובה בדד', 'אי'
כה' (ר"ל, ששואל, היכן השכינה הנקראת בשם
'כה' - דמשק אליעזר).

למדנו מדברי חכמים כי 'איכה' ו'איכה'
שוים, והדבר טעון ביאור.

והנה כתב השל"ה הק' (דברים תורה אור)
'הקב"ה קונן על אדם הראשון - 'איכה'.
וכן רמז משה רבינו - 'איכה אשא לבדי'.
ואף כי ענין 'איכה' של משה רבינו ע"ה
הוא מעלה גדולה, גם ענין אדם שקלקל
ונגזר עליו מיתה, זהו לטובתו, כי בזה
נתקן'.

וצריך ביאור בדבריו מהי המעלה
הגדולה שיש ב'איכה' דמשה.

ש'ש קריאות להתבוננות

והנה הגר"א באדרת אליהו פירש ענין
ה'איכה' - 'פירוש, התבונן בעצמך, איך

'איכה' אלו, איך הם משלימים זה לזה.
ואיך הם משמשים כהכנה לעבודת
תשעה באב.

תוכחה או שבח

יש להקדים, כי מפשטות לשון חכמים
משמע שכל שלשה אלו דברי תוכחות
המה, וכן מפורש במדרש (איכ"ר א א)
ש'אין לשון איכה אלא לשון תוכחה'.

וכן כתב הלבוש (ס' תכח ס"ח) ש'מקדימין
ירמיה לישעיה (דהיינו שבהפטרות של סוף
ספר במדבר קורין בירמיה, ובהפטרות של פרשת
דברים קורין בישעיה), אף על גב דישעיה
קדמו, כדי לסמוך נבואת ישעיה
ותוכחותיו לפרשת דברים שיש בה
תוכחת משה ושייכי יותר להדדי. ועוד
דשניהם הוכיחו לישראל בלשון אחד',
משה אמר בפרשה זו 'איכה אשא לבדי',
וישעיה אמר 'איכה היתה לזונה'.

אמנם מאידך, בכמה מקומות בדברי
חכמים מבואר כי משה אמר בזה דברי
שבח. כן איתא במדרש (איכ"ר פתיחות
יא) 'אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה
'איכה אשא לבדי', ועכשיו שלא זכיתם
הרי אתם קוראים 'איכה ישובה בדד'.
הרי שקריאת משה 'איכה' היא בבחינת
'זכיה'. וכן מבואר במדרש לקח טוב
(איכה א א) 'אמר ירמיהו, משה ראה את
ישראל רבים ככוכבי השמים ואמר
עליהם: 'איכה אשא לבדי טרחכם וגו',
ה' אלהיכם הרבה אתכם, והנכם היום
ככוכבי השמים לרוב'. ועכשיו הם
יושבים כאבל, וקונן עליהם 'איכה'.

ואם כן הדברים צריכים ביאור, האם
משה שיבח את ישראל או שהוכיחם
באותה שעה. עוד יש להבין עיקר דברי
המדרש, מה 'זכיה' יש במה שאמר

שלשה נתנבאו בלשון איכה

כתב במחזור ויטרי (ס' רסא) 'שבת
שלאחר י"ז בתמוז מפטירין דברי
ירמיהו. ומצמצמין וגורעין ומוסיפין.
ומתקנין הפרשיות ומחברין, או מפזרין
הפרשיות, כדי שתהא נקראת פרשה
שבתחילת הספר 'אלה הדברים' בשבת
שלפני ט' באב, כדי שיקראו בתורה
'איכה אשא לבדי', ומפטירין בחזון
ישעיהו 'איכה היתה לזונה'. וכן נפסק
להלכה בשולחן ערוך (ס' תכח ד),
ובביאור הלכה שם.

מבואר מדברי המחזור ויטרי שיש ענין
לסדר הדברים כך, שבקריאת התורה
מזכירים איכה דמשה ובהפטרות איכה
דישעיהו, ובודאי אין כאן רק סמיכות
הלשוניות.

ביאור הדברים על פי מה שמבואר
במדרש (איכ"ר א א) ש'שלשה נתנבאו
בלשון 'איכה' - משה ישעיה וירמיה.
אמר רבי לוי: משל למטרונה שהיו
לה שלשה שושבינין, אחד ראה אותה
בשלוותה, אחד ראה אותה בפחזותה,
ואחד ראה אותה בניוולה. כך, משה
ראה את ישראל בכבודם ושלוותם
ואמר 'איכה אשא לבדי', ישעיה ראה
אותם בפחזותם ואמר 'איכה היתה
לזונה', ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר
'איכה יִשְׁבֶּה'.

על פי דברי המדרש יש להוסיף על דברי
המחזור ויטרי, שלהשלמת הדברים אנו
קוראים בתשעה באב שלאחר פרשת
דברים את האיכה השלישית, היא איכה
ירמיהו 'איכה יִשְׁבֶּה בְּדָד'.

למדנו, שיש דבר מיוחד בנבואה
הנאמרת בלשון 'איכה', והיא מתחלקת
לשלשה חלקים, ונקראת בשלשה
זמנים. מעתה יש לבאר ענין שלשה

נפלת ממעלתך, איה מדרגתך, ויסוד דבריו בדברי חז"ל (ב"ר יט ט) 'איך הוית, אתמול לדעתך, ועכשיו לדעתו של נחש, אתמול מסוף העולם ועד סופו, ועכשיו בתוך עץ הגן'.

מדקדוק לשון הגר"א למדנו כי יש כאן שלש קריאות. הראשונה 'להתבונן בעצמו'. השנייה לחשוב 'איך נפל ממדרגתך'. והשלישית לחשב 'איה מדרגתך' אחר החטא.

נראה כי שלש קריאות אלו, הם כנגד שלושת לשונות ה'איכה' שתמהו בהם עמודי העולם, משה ישעיהו וירמיהו כלפי ישראל.

ואמנם הצד השווה שבכולם, שהתכוונו ליסוד אחד, והוא, שעל האדם לעשות חשבון נפשו במקום שהוא נמצא, ולכלכל מעשיו להבא על פי חשבון נפש זה. כי עומק ענין ה'איכה' הוא שאלת ה' 'איכה', והיא כדברי הגר"א - השאלה הגורמת לאדם לחזור בתשובה.

ומה שהמשיל המדרש את הדבר למטרונא עם שלשה שושבינין, היינו שכשם שהשושבינין הם המשתדלים בהכנסה הכלה לחופה (ראה רש"י ברכות סא. ועידובין יח:), כך מנהיגי ישראל הרי הם כשמים 'מנהיגים' את ישראל במעשיהם, ועליהם החובה להדריכם בדרך אמת, בכל מצב שהם נמצאים בו.

איכה ראשונה - התבוננות קודם החטא

האיכה הראשונה אנו קוראים בקריאת התורה בפרשת דברים, שם נזכרת 'איכה' דמשה, עליה אמרו חכמים: 'שראה את ישראל בכבודם ושלוותם ואמר 'איכה אשא לבדי טרחכם'.

והיינו שמשה דיבר כאשר היו בשלווה, וזוהי הזכות כמו שאמרו חכמים והמעלה הגדולה כמו שכתב השל"ה הק', שעוסקים בחשבון נפש בעת שהם בשלווה קודם שחטאו וקודם שנגעשו.

ולכאורה הדברים טעונים ביאור, כיון שהם בשלווה על מה יש להוסיף. אמנם הכוונה היא לשורש פורה ראש ולענה הנחבא בתוכם, שאם יניחוהו - יתפתח לעץ ויביא פרי, וסופו שעתיד להביא לידי חורבן וגלות. וכמו שאמר ירמיהו לישראל (מדרש תהלים קל"ב) על הנאמר שם: 'על נהרות

בבל שם ישבנו גם כִּכְנוּ', אמר להם: מעיד אני עלי שמים וארץ, אילו בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון, לא גליתם'.

ונמצא שתוכן דברי משה היו בגדר זכיה, שדיבר בשבחם שהם 'ככוכבי השמים לרוב', ואילו צורת האמידה בלשון 'איכה' באה ללמד שהיתה כאן גם תוכחה נסתרת. וכדרך תוכחתו של משה בספר דברים שהיתה ברמז, כמו שכתב רש"י בתחילת הפרשה.

ומה היתה תוכחת משה: 'איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם'. ופירש רש"י 'טרחכם' - מלמד שהיו ישראל טרחנין. 'ומשאכם' - מלמד שהיו אפיקורסין. 'וריבכם' - מלמד שהיו רוגגים. וכל אלו ההנהגות מלמדות שלא התבטלו אל משה, עד שאמר משה 'איכה אשא לבדי'. ומהיכן נבע כל הטורח הזה שהטריחו את משה, ולמה ישראל עצמם לא היו אלו ששאלו את עצמם, 'איכה ישא משה את טרחנו משאנו וריבנו'. וזוהי הקושיא הראשונה של 'איכה' שכתב הגר"א - 'להתבונן בעצמו', כלומר לבדוק את עצמו קודם שבאו עליו הפורעניות.

ובזה מובנים דברי השל"ה הק' שהשווה בין ה'איכה' דמשה ל'איכה' דאדם הראשון, כי שניהם עוסקים בתשובה על החטא והסטייה מדרך הישר, אם במעשה ואם בשורש.

והנה משה הקדים לדברי התוכחה ואמר: 'ואמר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר, לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שְׂאת אֶתְכֶם: ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב'. וצריך ביאור מה שתלה דברי התוכחה בריבויים, ומה ענין זה לזה. עוד צריך ביאור למה הזכיר שנמשלו לכוכבים, ודי היה שיאמר שהם רבים מאוד. עוד יש לעיין כי בתורה ישראל נמשלו בריבויים הן לכוכבים והן לחול הים, ולמה הזכיר משה כאן דווקא את דמיונם לכוכבי השמים.

ובאמת עיקר הפסוק צריך ביאור, שהרי מקרא מפורש הוא (דברים ז' ז-ח) ש'לא מִרְבֶּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם, כִּי אַתֶּם הַמֵּעֵט מִכָּל הָעַמִּים' הרי שאין חשיבות בריבוי, וגם אין ישראל רבים כל כך, והם המעט מכל העמים, ואין משבחם כאן שהם ככוכבי השמים לרוב.

ביאור הדברים, שהחילוק בין החול לכוכבים הוא, שגרגרי החול שוכבים אחד על חבירו, וחוברים אחד לשני,

ואילו הכוכבים ככל שהם רבים, כל אחד מאיר לעצמו. וזהו רמז התוכחה שרמז משה לישראל שהרי הם ככוכבים שכל אחד חושב על עצמו. ומתוך כך גם לא התבטלו למשה, כי כל אחד היתה כוונתו עצמית, ואורו עצמי, ומתוך כך לא היה יכול משה לשאתם. אבל אם היו ישראל מתנהגים כאיש אחד בלב אחד היה יכול משה לשאת את כולם גם בריבויים הגדול.

איכה שנייה - הנפילה מחוסר מחשבה על העתיד

האיכה השנייה אנו קורים בהפטר, והיא איכה דישעיהו, שראה אותם בפחזותם ואמר 'איכה היתה לזונה'. והיינו כי כאשר האדם ניתק מההתבטלות לרב, סופו להגיע לידי פחזות. 'ופחזות' היינו מהירות ההחלטה והעשייה, בלא לבדוק את הדבר ותוצאותיו, כמו שמצינו אצל ראובן שאמר לו יעקב אביו בתוכחתו (בראשית מט ד) 'פחז כמים', ופירש רש"י שהוא לשון מהירות וקלות, והוסיף הרמב"ן שהוא מלשון 'חפזון', וכל זה מחמת שלא התייעץ במעשיו עם יעקב.

ועל כן כינה אותם ישעיהו הנביא באותה שעה בשם 'זונה', שאף היא אינה רואה אלא את השעה, כי לאורך ימים היא הופכת להיות בזויה בעיני כל רואיה, ולא נותרים לה משפחה וגואל.

והנה הקב"ה ברא את כל האדם, הן קטן והן גדול, באופן שההתבטלות לאחר מוטבעת בו, ואם אינו מתבטל בפני גדול בתורה יתבטל בפני אחר, ועל כן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות פ"א מ"ו) ש'עשה לך רב' היינו אפילו אינו ראוי להיות לו לרב, כי אם לא יעשה לו רב לתורה ולמצוות, על כרחך סופו לעשות לו רב לדברים אחרים.

נמצא שהפחזות שנתגלתה בימי ישעיהו, היא תוצאת האיכה של משה. שכיון שבזמן משה בשלוותם חשבו רק על עצמם ולא התחשבו בחבריהם, ומתוך כך נבע 'הטורח המשא והריב', סופם שפחזו, ואף על עצמם לא חשבו לאורך ימים, אלא על טובת השעה והיוצא מכך עמדו לנגד עיניהם. ועל כך קונן עליהם ישעיהו 'איכה'. וזוהי קושיית הגר"א השנייה 'איך נפלת ממעלתך'.

איכה שלישית - הדיבוק בחטא

האיכה השלישית אנו קורין במגילת איכה, והיא איכה דירמיה, שראה אותם בניוולם ואמר 'איכה ישבה'.

ניוול פירושו בלשון חכמים 'לכלוך' כמו שאמרו בירושלמי (מ"ק פ"ג ה"א, וראה בערוך ערך נוול) 'שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול'. והיינו שירמיה קונן עליהם אחרי שהתלכלכו בחטא וגלו מארצם. ועל כן באותה שעה כבר אינם 'לזונה', אלא - 'היתה כאלמנה', שכולם עזבה והיא נשארה מוכה וחבולה לעצמה. וזוהי קושיית הגר"א השלישית 'איה מדרגתך'.

איכה זו היא תוצאת שתי האיכה הקודמים. כי אחרי שבשעת שלוותם לא השרישו את שורש הרע מקרבם, ומתוך כך הלכו בפחזותם אחרי יצרם ונפלו ממדרגתם, שוב התחברו לחטא ודבק בהם לכלוכו, וכתוצאה מכך גלו מארצם המקיאה עוברי עבירה כדכתיב (ויקרא יח כח) 'ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כפאשר קאה את הגוי אשר לפניכם'.

הקב"ה רוצה בתשובת ישראל

כאשר האדם חוטא הוא פועל שני דברים: האחד עצם החטא, והשני הריחוק מה' הנוצר על ידי כך.

כיוצא בזה גם תגובת ה' לחטא מתחלקת לשתיים: יש שבעקבות החטא, מכאן ואילך אין הקב"ה רוצה בקרבתו כלל, וכמו שמצינו בנחש שכיון שחטא נטרד מלפני ה', באומרו לו (בראשית ג יד) 'ועפר תאכל כל ימי חייך' (כ"כ הח"ה הר"מ, אמרי הר"מ שם). וכן בלעם שלבסוף נטרד ונבאש מלפני ה', והסתלקה ממנו השכינה (רש"י במדבר כד יג).

אבל יש והקב"ה עדיין נושא ונותן עימו להחזירו אליו. וזו היא מעלה גדולה, כי בעצם השאלה והמשא ומתן עם האדם

החוטא, יש בזה משום קירוב הדעת. כי אדם הכועס על חבירו אין רוצה לשמוע ממנו כלל, וכמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ח) שאין מרצין לאדם בשעת כעסו, ונאמר כן שם גם כלפי שמיא. וזהו שאמר הקב"ה לאדם הראשון 'איכה', כדי שיחזור בתשובה ויתקרב אליו, וכיוצא בזה מצינו בקין שאמר לו הקב"ה (בראשית ד ט) 'אי הבל אחיך' (ו-אי תחילת אי-כה).

וזהו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ש"א מ"ב) שצריך בעל התשובה להתפלל לה' שיחפון בו וירצהו וייעתר לו, כאשר אם לא חטא. כי יתכן להיות העוון נסלה, ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו.

וכלפי ישראל מצינו מידה מרובה של טובה. כי אחרי שהקב"ה פורע מישראל ומענישים על חטאם, הרי הוא מראה להם חיבתו אליהם, ומתחיל להאיר להם ובהם את אור הגאולה. כמבואר בגמ' (יומא נד:) שבעת החורבן ראו את הכרובים מעורים זה בזה, ובשיטמ"ק (ב"ב כ"ט:) הביא מהר"י מיגאש שהקשה מהמבואר בגמ' (שם כ"ט.) שבעת שאין ישראל עושין רצונו של מקום, הכרובים פניהם אל הבית ולא זה לזה. וביאור הדברים, שאחר שהשליך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים שב הקב"ה להראות חיבתו לישראל.

וזהו שמבואר בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד, הביאו הב"י ס"ס תקנ"ד) שבתשעה באב נולד המשיח, והיינו שמאז התחיל אורו להתנוצץ, ועל כן נקרא תשעה באב בשם 'מועד', ואין אומרים בו תחנון (שולחן ערוך ס' תקנט ס"ד).

דרך העבודה

מעתה דרך התשובה בימים אלו היא, שישאל האדם את עצמו סמוך ונראה לקריאת התורה, ההפטרה, והמגילה, את

שלושת שאלות הא"יכה' הללו. וכך הוא סדר העבודה.

בשבת פרשת דברים, בקריאת התורה, בשומעו דברי משה 'איכה אשא לבדי', יעורר עצמו לבדוק בכל אותם דברים שבהם הוא נמצא בשלווה, אם בשלום בית, אם בנחת מהילדים, אם בממון, אם בבריאות, וכיוצא בזה בשאר דברים, האם הוא מקבל את הדברים בצורה נכונה, מודה על העבר ומבקש על העתיד, ובעיקר יודע שהכל מאיתו יתברך, ובכל רגע יכול הדבר להשתנות. ואם לא כן, הרי ששורש הנפילה כבר טמון בקרבו, ועתיד הוא בהמשך הזמן ח"ו להתדרדר לפחזות שסופה ניוול, ועל כן עליו לעורר בקרבו מחשבות אלו על מנת להינצל מהנפילה.

ובשעת קריאת ההפטרה, בשומעו דברי ישעיהו הנביא 'איכה היתה לזונה', יעורר עצמו לבדוק האם באותם דברים שכבר הוא זונה אחרי לבבו בעצת והסתת יצרו הרע, הוא נלחם ביצרו ובוכה בכיה על מצבו. ואם אין הדבר כן, יבכה עתה על כך על מנת שלא יבכה לאחר זמן כאשר יתנוול בחטאו וייענש.

ולאחר השבת, בשעת קריאת מגילה איכה, כשישמע דברי ירמיהו הנביא 'איכה ישבה בדד' - היתה כאלמנה, יעורר עצמו לבדוק באותם דברים שכבר קיבל עונשו עליהם, והרי הוא בהם בבחינת 'אלמנה', כי אף היצר שהראה לו פנים שוחקות קודם ובשעת החטא, הרי שלאחר החטא עזבו לאנחות, והוא יצא קרח מכאן ומכאן, וכלשון הנביא (ירמיהו ב יג) 'כי שיתם רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם פארות, פארת נשברים אשר לא יכלו המים', האם הוא מבין את הקשר שבין החטא ועונשו, ומתוך כך הריוו שב בתשובה על מעשיו. או שח"ו הריוו 'ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו' (משלי כו יא).

לעילוי נשמת אבי מורי הכ"מ
הר"ר יוסף יעקב בהר"ר אריה לייב גולדשטון זצ"ל
נלב"ע כ"א טבת תשפ"ו

איש ישר דרך, מתמיד בתורתו, מתבטל בביטול גמור לרבותיו, עבד את ה' בצניעות, ועוולה לא נמצא בשפתיו

להנצחות ולקבלת הגליון במייל
L0527114615@gmail.com